

váró részlet, s ezek közül többnek hosszú időre szóló, esetleg máig érvényesülő hatása elkerülhetetlenné teszi a velük való szembenézést. Szörényi ezt magas fokon végezte el, munkájának hasznossága több tudományág számára is nyilvánvaló. Bőséges új ismeretanyagot és nemzetközi szempontból is figyelemre méltó megfigyelést ad közre mostani tanulmánygyűjteménye. Érződik az egyes írásokon, hogy azok eredményeit szerzőjük számos hazai és külföldi konferencián mutatta be, a jegyzetek mutatják, hogy az ott elhangzott kiegészítő javaslatok beépültek a szövegek végső változatába, így szinte minden elemzés jelentős mértékben vált gazdagabbá s árnyaltabbá, híven tükrözve a nemzetközi tudományos eredményeket és színvonalat. Szörényi írásai nyomán markánsan bizonyítottnak látszik, hogy a neolatin filológia semmiképp nem csupán „utóélete” az antikvitásnak, hanem önálló tudományág, amely az elmúlt évtizedekben nemzetközi méretekben, konferenciák során újraértelmezte önmagát és feladatait, s az európai anyanyelvű irodalmiságnak is táptalajává, szellemi gyökérszertévé vált.

(Kortárs Kiadó, Bp., 1999, 183 l.)

BITSKEY ISTVÁN

Lobkowicz-kódex 1514

(A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel)

A magyarországi nyelv- és irodalomtörténeti kutatás immár több mint százötven éve fontos feladatának tekinti, hogy középkori és későbbi szövegemlékeinket a kutatók és a szélesebb érdeklődő közönség számára hozzáférhetővé tegye, sőt a szakmai és technikai követelmények és lehetőségek változásával esetenként újra kiadja.

Ebben a folyamatban a Döbrentei Gábor szerkesztette *Régi Magyar Nyelvemlékek* öt kötete (1838–1846, 1888), a Volf György nevével fémjelzett *Nyelvemléktár* tizenöt kötete, az 1942-ben Szabó Dénes által indított *Codices Hungarici* és az 1957-től megjelenő *Magyar Nyelvtörténet Forrásai* című sorozatok után és mellett fontos állomást jelentenek a *Régi Magyar Kódexek* kötetei. A szélesebb olvasóközönség körében kevésbé, de a kutatók által jól ismert sorozat köteteként látott napvilágot a *Lobkowicz-kódex* hasonmása és betűhű átirata Reményi Andrea és kutatótársai munkája nyomán.

Az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéke és a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában megjelenő, latin és magyar nyelvű kéziratokat egyaránt közreadó sorozatnak már az első darabja tükrözte a kiadás egységes elveit. A *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról 1521* előszavában (Bp., 1985). Pusztai István megindokolta az új sorozat indításának szükségességét: „a nemzeti kincseink és kultúránk iránt egyre növekvő és mind általánosabb érdeklődés, nemkülönben a tudományos érdekek” tette indokolttá, hogy a *Codices Hungarici* kötetei mellett megindítsák az új sorozatot is.

Az egységes alapelvek legfontosabbika volt, hogy az elsősorban tudományos érdeket szolgáló hasonmás kiadás mellett nem mondtak le a betűhű átirat közléséről sem. A szövegközlések előtti bevezetések pedig a kódexek részletes leírása során mutatták

azokat a problémaköröket, amelyeket a közreadóknak minden esetben számba kellett venniük. A 22. kötetként megjelent *Lobkowicz-kódex* kiadása is alkalmazkodik a fenti alapelvekhez.

Bár a kódex első betűhű átiratát – nem sokkal a megtalálás után – Volf György a *Nyelvemléktár* XIV. kötetében a *Batthyány-* és a *Czech-kódexek* társaságában már közzétette (Bp., 1890), a jelen kiadás teljes mértékben indokolt. Egyrészt, mert a gazdagon díszített kódex majdnem ötszáz év elteltével kerül a kutatók és az olvasók elé, hiszen a múlt századi felfedezés ellenére facsimile eddig még nem került kiadásra. Másrészt, mert a Volf által alkalmazott egységesítő betűhű átirat helyett a tudományos eredményeket és a scriptorok eltérő írásmódját messzemenően figyelembe vevő szövegkiadás született meg. (Azt már nem is említve, hogy mára a *Nyelvemléktár* kötetei is nehezen hozzáférhetővé váltak.)

A *Lobkowicz-kódex* már a XIX. század végén az érdeklődés középpontjába került. A megtaláló Csontos János a *Magyar Könyvszemle* 1879. évfolyamában számolt be egy 1585-re datált, imádságos könyvként számon tartott ismeretlen magyar kódexről, amelyet csehországi kutatásai során vehetett kézbe herceg Lobkowicz Mór raudnitzi könyvtárában. (A kódex azóta is az Amerikában élő Lobkowicz család birtokában van – tudhatjuk meg az előszóból.) Csontos elsőként adta a tulajdonosról általa elnevezett kódex pontos bibliográfiai leírását, kitért annak külső megjelenésére, a másolók számára, a különböző másolók által készített részek keletkezési idejére, és több részletet is közölt betűhű átiratban, illetve néhány lap hasonmását is közzétette.

Volf György a *Nyelvemléktár* XIV. kötetének előszavában ugyancsak részletesen ismertette, részben egyetértve a felfedező következtetéseivel, részben cáfolva azokat.

A Volf-féle kiadás nyomán fellendülő érdeklődés elsősorban nyelvészeti volt, de részletes leírások születtek a kódex tartalmára, esetenként forrásaira vonatkozóan is. A kódex iránt megmutató tudományos érdeklődés az 1930-as évek után is állandónak, ugyanakkor nem túl élénknek mondható, egészen az utóbbi évtizedig, a jelen kutatásokig.

A folyamatosan megnyilvánuló figyelem következtében abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egyfelől láthatjuk a kódex kutatásának fontosabb állomásait, másfelől nyilvánvalóbbá válhatnak számunkra azok az új szakmai eredmények, amelyeket Reményi Andrea a kiadás előszavában összefoglal.

Az előszónak egyrészt – ahogy említettük már – igazodnia kellett a sorozat szempontjaihoz, másrészt a bevezetések „műfaji” sajátosságaihoz. Ennek ellenére, vagy inkább ezzel együtt Reményi Andrea minden fontos filológiai adatra és problémára kitér. A megtalálásra, őrzésre, kiadásokra vonatkozó legfontosabb tudnivalók után a kódex eddigi legrészletesebb leírását adja, korrigálva Volfnak a terjedelemre vonatkozó megállapításait, illetve jelezve azokat a kérdéseket, amelyekre majd csak egy szakszerű restaurálás nyomán lehet választ adni.

Az újabb kutatások egyik fontos eredménye, hogy a kódex másolását öt személynek tulajdonítják. Csontos négy (esetleg öt), Volf három másoló kezét feltételezett, azonban a kódex hangjelölésére és helyesírására vonatkozó vizsgálatok igazolni látszanak a – valószínűleg műhelymunkát végző – scriptorok ötös számát.

A kérdés természetesen összefügg a kódex keletkezésének időpontjával, amely tekintetében Reményi Andrea Volf álláspontját erősíti meg, aki az egész kódex írását

1514-hez teszi közel, megkérdőjelezve Csontosinak azt a feltevését, hogy a legrégebbi részek a XV. század végén, a legfiatalabbak pedig 1513–1521 között íródhattak.

Ugyancsak megerősítették a kutatások a kódex ferences rendi kötődéséről kialakult nézetet, amelyet egyébként a kódex tartalma is igazol. A másolók (és nem a fordítók, illetve a szerzők) feltehetően klarissza apácák lehettek, és maga a kódex is egy klarissza apáca-fejedelemmasszony számára készülhetett. Ennél közelebbit a *Lobkovicz-kódex* esetében sem tudhatunk a létrehozókról.

A vegyes tartalmú kódex tartalmának számbavétele, párhuzamos helyek keresése a megtalálás pillanatától kezdve a kutatás fontos részét képezte, de történetek lépések a források számbavételére is. Jelen kiadvány bevezetésének fontos része, hogy a 29–41. oldalakon Reményi Andrea könnyen áttekinthető táblázatban veszi számba a kiadvány teljes anyagát, annak latin forrásait és a magyar kódexekben előforduló párhuzamos helyeit. Ennek rövid információit egy szöveges rész is kiegészíti, pontosabb információkat adva a források, illetve párhuzamos helyek és a *Lobkovicz-kódex* egymáshoz való viszonyáról. A források jelentős részét – ahogy a táblázatban feltüntetett szakirodalmi hivatkozások is mutatják – már a múlt század végén, illetve a század első harmadában feltárta a kutatás, elvéve azonban újabb azonosítások is találhatóak (Lőkös Péter, 1996, MKSz, 356–358.; Szabó Flóris, ItK 1964, 681–690., uő, ItK, 1967, 163–167.).

Ezen adatok mutatják leginkább a kódex irodalomtörténeti jelentőségét. Bár a bevezető tanulmány alig hangsúlyozza a kutatási feladatokat, mégis nyilvánvaló, hogy ebben az irányban születhetnek további jelentős eredmények.

Irodalomtörténeti szempontból értékesek a Szent Ferenc és Szent Klára legendáriumából vett részletek, Szent Fruzsina és Szent Elek legendája, a Szent Bonaventura, Kempis Tamás és Temesvári Pelbárt műveiből vett elmélkedések és példák, az „unikornis példája” és az „embernek három fő ellenségéről” szóló tanítás.

A források és párhuzamos helyek kapcsolatának vizsgálata további fontos adalékokkal szolgálhat középkori irodalmunk történetéhez, az európai keresztény kultúra magyarországi jelenlétéhez. Megvilágíthatják a hagiográfiai és misztikus irodalom jelenlétét kódexirodalmunkban, az imák, könyörgések, himnuszok fordításait, kapcsolódását az egyházi liturgiához, hozzájárulhatnak a kódexeink közötti összefüggések tisztázásához, de rámutathatnak magának a *Lobkovicz-kódex*nek a belső összefüggéseire is.

Sokan és sokszor leírták már, hogy a szövegkiadások, a szövegkritikai munkálatok nagy gondosságot és precizitást, következetességet és igényességet, nem utolsósorban pedig alázatot követelnek. A *Lobkovicz-kódex* jelen kiadásával kapcsolatban valamennyi filológus erényt felemlíthetjük, sőt a kiadvány cáfolni látszik azt az egyébként helytálló vélekedést, mely szerint „az utóbbi években a magyar könyvkiadás szakmai színvonala általános romlásnak indult” (Bertényi Iván, ItK, 1998, 1–2, 263.) (Kár, hogy éppen a címdalra fordul elő egy sajnálatos gépelési hiba...) A sorozat kezdeti köteteinek szerényebb kivitelével szemben a munka külső formátuma is igényesebb, szebb.

Az eredeti kódexet ez a kiadás természeténél fogva nem reprezentálhatja, így tudományos nyeresége is más. Mi teszi fontossá a kiadványt? A fentebb említetteken túl fontos mindenképp abban az értelemben, amelyben minden textológiai munka: olyan autentikus szöveget ad közre, amely a további nyelv- és irodalomtörténeti,

illetve egyéb kutatások alapjául szolgálhat, és egyben ösztönözhet is a közzétett szövegek további feldolgozására – a facsimile és a betűhű átírás együttesen a tudományos feldolgozás alapjává válhat. A betűhű átíráshoz tárgyi és nyelvi magyarázatokkal szolgáló jegyzetek is csatlakoznak, az előszót pedig egy 57 tételből álló bibliográfia zárja.

Még nagyobb nyeresége lehet a kiadásnak, hogy a tudományos kutatások szűkebb körét átlépve a betűhű átírás alapjává válhat egy mai helyesírású átírásnak, amely közvetítheti a kódex tartalmát az iskolai oktatás és a régi magyar irodalom iránt érdeklődő, laikus olvasóközönség felé.

(Budapest, Argumentum Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1999, 755 l. Közvetési, a bevezetést és a jegyzeteket írta Reményi Andrea.)

D. TÓTH JUDIT

Kölcsey Ferenc Minden Munkái. Szépprózai művek Sajtó alá rendezte Szilágyi Márton

Külsejével, belső címlapjával, egyszerű, de kicsit immáron régiesnek ható főcímével egyaránt tekintélyt sugároz ez a kiadvány. És csak kicsit lejjebb, a kevésbé feltűnő bal oldalon veheti észre az olvasó, hogy kritikai kiadást tart a kezében. Valójában tehát egy sorozat első darabját, amelyet még hasonló kötetek fognak követni, majd szépen sorakoznak a könyvespolcokon. De ezt sem jelöli semmi, szerencsésen tartózkodik a számozás hivalkodásától, amely szervező elv, illetve a mögötte meghúzódó logikai előfeltevések keresésére ösztönözheti a szofisztikált elmét. Nevezetesen, hogy egy bizonyos számtani sornak miért ezen a pontján helyezkednek el ezek a szövegek?

A kritikai kiadásokat a szakma csendje szokta körülvenni, és ez a csend idővel csak növekszik. Bizonyos értelemben annál jobb, minél nagyobb ez a csend: ha ugyanis használják ezeket a szövegkiadásokat, lassan lecserelődnek a tudományos hivatkozások sorából a korábbi kiadások és helyüket elfoglalják az új szövegkiadások. A szakmai közleményeket figyelve az 1960-as Szauder-féle kiadás tekinthető meghatározónak; egyben leginkább ez a hivatkozási index jelzi valamely kiadás szakmai rangját is.

Abból mindenesetre, amit a *Beköszöntő Kölcsey Ferenc Minden munkáinak kritikai kiadásához* című, Szabó G. Zoltán sorozatszerkesztő által jegyzett *alkalmi* írásából tud meg az olvasó, világossá válik, hogy ez a kötet valójában egy régóta várt, régóta időszerű életműkiadás első darabja. Értésülhet az olvasó a tervezett kötetek tagolásának nagyobb egységeiről, a nemzeti klasszikusok eddigi kiadási hagyományához képest várakozással veheti tudomásul, hogy mindaz a kevésbé látványos munka, amelyet a Kölcsey kiadást készítő kutatócsoport már évek óta végez a szövegkiadásokon túl kiegészítő kötetekben „kéziratkatalógus, bibliográfia és életrajzi kronológia” (6.) közrebocsátását is eredményezni fogja. Egy részletesen annotált, a különböző kötetekre vonatkozó kereszthivatkozások által hatékonyra tett „kézikönyv” a szélesebb közönség számára is használhatóvá teszi azt a rendkívüli mennyiségű kutatási eredményt, amelyet ez a kritikai kiadás már felszínre hozott és fog még hozni. Ugyanis